

Чиж Л.М.,
*к.е.н., доцент кафедри банківського і страхового бізнесу
Львівського національного університету імені Івана Франка*

СУТНІСТЬ, СТРУКТУРА ТА ФУНКЦІЇ СТРАХОВОГО КАПІТАЛУ

*Розглянуто основні підходи до визначення сутності страхового капіталу.
Проаналізовано основні складові страхового капіталу. Виділено макроекономічні та
мікроекономічні функції, які виконує страховий капітал.*

Ключові слова: *капітал, страховий капітал, фінансові ресурси, власний капітал,
залучений капітал, позичений капітал, функції страхового капіталу.*

Постановка проблеми. В різні часи вчені намагалися з'ясувати поняття капітал. Класики політичної економії А. Сміт і Д. Рікардо розглядали капітал як нагромаджену працю, запас, саме ту його частину, що придатна для подальшого використання і приносить дохід. Переважна більшість сучасних західних науковців, розкриваючи матеріально-речовий зміст категорії капітал, пов'язують його з факторами виробництва, з процесом отримання доходу. Такий підхід наближений до розуміння сутності капіталу К.Марксом, який розглядав капітал як накопичену працю, як вартість, здатну до самозростання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та прикладні аспекти страхового капіталу було досліджено такими відомими вітчизняними та зарубіжними науковцями й практиками, як А. Василенко, А. Вожжова, О. Гаманкова, Р. Гільфердинг, В.Козьмінський, Л. Кузнецова, Н. Нагайчук, О. Ромащенко та ін. Разом з тим питання особливостей формування страхового капіталу і його функцій на макро- та макрорівнях залишаються недослідженими.

Метою статті є вивчення складових елементів страхового капіталу і його функцій на макро- та мікрорівнях.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі головні завдання:

- дослідити сутність поняття “страховий капітал”;
- проаналізувати основні елементи страхового капіталу та їх складові;
- виокремити функції страхового капіталу на макро- та мікрорівнях.

Виклад основного матеріалу. Більшість науковців трактують капітал як сукупність фінансових ресурсів, якими розпоряджається суб'єкт господарювання з метою здійснення своєї діяльності й отриманням прибутку.

Сутність поняття “капітал страховика” формується під впливом особливостей і специфіки страхової діяльності. Страхова компанія, з одного боку, надає страхові послуги, а з іншого – акумулює значні фінансові ресурси і виступає інвестором або продавцем тимчасово вільних грошових коштів.

Термін “страховий капітал” Н. Нагайчук порівнює з банківським капіталом і, поділяючи думку А. Вожжова, робить висновок, що капітал страхової компанії – це всі ресурси, які перебувають у її розпорядженні [1, с. 83]. На думку Н. Нагайчука, капітал страховика є основою його діяльності й сукупності фінансових ресурсів: власних, залучених чи позичених, які перебувають у розпорядженні страховика і використовуються для забезпечення його діяльності та отримання прибутку [2, с. 108].

А. Василенко розглядає капітал страховика з інвестиційних позицій і зазначає, що на

стадії залучення він переважно перебуває у грошовій формі, а в подальшій інвестиційній діяльності страховика частина капіталу трансформується в активи, формуючи інвестиційний портфель страховика. Отже, науковець допускає існування капіталу страхової компанії у двох формах: грошовій і в формі інвестованих активів [3, с. 41].

На думку О. Гаманкової, капітал страховика у грошовій формі – це фінансові ресурси, які знаходяться у його розпорядженні. Отже, науковець пропонує ототожнювати поняття “фінансові ресурси” і “капітал”, оскільки перший є капіталом, представленим у грошовій формі [4, с. 26]. Таку позицію поділяє й О. Ромашенко, який, розглядаючи фінансові ресурси страхового ринку, має на увазі його капіталізацію [5].

Німецький вчений ХХ ст. Р. Гільфердинг вказує на існування фінансового капіталу (об’єднання промислового і банківського), який містить нові форми: банківський, страховий, пенсійний, інвестиційний тощо. На думку В. Кузьмінського, банківський і страховий капітал – це складові фінансового капіталу, який представлений на ринку сукупністю фінансових посередників і має на меті формування інвестиційного потенціалу [6, с. 125].

Л. Кузнецова зазначає, що виконання своїх прямих функцій фінансовими посередниками, до яких зачисляємо і страхові компанії, реалізує досягнення їх головного завдання, а саме: забезпечення ефективного розміщення наявного капіталу шляхом акумуляції та інвестування грошових ресурсів фізичних та юридичних осіб [7].

Проаналізувавши трактування науковців, можна дійти висновку, що капітал страхової компанії – це фінансові ресурси, що являють собою сукупність власних, залучених чи запозичених грошових коштів або активів у матеріальній чи нематеріальній формі, використовуються для забезпечення діяльності страхової компанії й отримання прибутку.

Капітал страховика є основою його діяльності й сукупністю фінансових ресурсів: власних, залучених і позичених, які перебувають у розпорядженні страховика, використовуються для забезпечення його діяльності та отримання прибутку (рис. 1).

Рис. 1. Структура капіталу страхової компанії

Власний капітал страхової компанії відіграє важливу роль як на стадії створення страхової компанії, так і в процесі її функціонування. Власні фінансові ресурси – це такі, які належать страховикові на правах власності і представлені статутним, додатковим, резервним капіталом та нерозподіленим прибутком. На стадії створення страховика він складається, переважно, із статутного капіталу.

Статутний капітал страховика формується у грошовій формі. Страховикам дозволяється лише 25 відсотків статутного фонду формувати за рахунок державних цінних паперів. Забороняється використовувати для формування статутного фонду векселі, кошти страхових резервів, а також кошти, отримані в кредит, в позику та під заставу, й вносити до статутного фонду нематеріальні активи. У Законі України “Про страхування” встановлено мінімальні розміри статутних фондів за валютним обмінним курсом валюти України [12]:

- для страховиків, які займаються видами страхування іншими, ніж страхування життя (загальними або ризиковими) – в сумі, еквівалентній 1 млн. євро;
- для страховиків, які займаються страхуванням життя – в сумі, еквівалентній 1,5 млн. євро.

Гарантійний фонд не виступає відокремленим самостійним фондом і об’єднує ті власні кошти страховика, які не є статутним капіталом. До гарантійного фонду страхової компанії належить додатковий та резервний капітал, а також сума нерозподіленого прибутку. *Додатковий капітал* складається із додатково вкладеного капіталу (актуальний лише для страховиків, які створені у формі акціонерного товариства і являє собою емісійний механізм від розміщення акцій) та іншого додаткового капіталу (сума дооцінки необоротних активів; вартість активів, безкоштовно отриманих страховиком від інших юридичних та фізичних осіб та інші види додаткового капіталу).

Резервний капітал страховика формується із чистого прибутку, а розмір відрахувань визначається вищим органом управління страховою компанією і не може бути меншим 5% від суми чистого прибутку. Згідно Закону України “Про господарські товариства” резервний капітал формується в розмірі, не меншому, ніж 25% від розміру статутного капіталу [13].

Нерозподілений прибуток є прибутком, реінвестованим у страхову компанію і виникає за наслідками діяльності фінансового року страхової компанії. Він є джерелом формування власного капіталу. Він утворюється як залишок прибутку страхової компанії після виконання своїх зобов’язань перед бюджетом, виплати дивідендів, відрахувань до

резервного та іншого фондів.

Залучений капітал складається із залучених ресурсів, які тимчасово перебувають у розпорядженні страховика. Залучені ресурси включають в себе страхові резерви, забезпечення наступних витрат і платежів, цільове фінансування. *Страхові резерви* є основним елементом залученого капіталу страховика. Згідно з чинним законодавством, страхові резерви поділяються на:

- технічні резерви, які формують страхові компанії, що здійснюють загальне страхування;
- резерви із страхування життя, що формуються страховиками, які здійснюють страхування життя.

Окрім видів страхових резервів, поданих законодавством, страховики повинні формувати резерви з медичного страхування і з обов'язкових видів страхування.

Цільове фінансування не відіграє відчутної ролі для страхової компанії і до нього зачисляються кошти, отримані з бюджету та інших джерел.

Позиковий капітал – це фінансові ресурси, представлені довгостроковими і короткостроковими кредитами банків, кредиторською заборгованістю та доходами майбутніх періодів. Хоча основу страхової діяльності складає залучений капітал у вигляді страхових резервів, іноді страховики звертаються до банків по кредити, що дає їм додаткові можливості для розширення обсягів діяльності, забезпечення більш ефективного використання власного капіталу і сприяє підвищенню ринкової вартості страхової компанії. До складу *кредиторської заборгованості* належить: заборгованість з оплати праці; заборгованість перед фондом соціального страхування, пенсійним фондом; заборгованість зі сплати премій за договорами страхування майна компанії; заборгованість зі сплати премій особистого страхування персоналу компанії; заборгованість за розрахунками з філіями та представництвами та інші види внутрішньої кредиторської заборгованості. *Доходи майбутніх періодів* включають доходи, отримані протягом поточного або попередніх звітних періодів, які належать до наступних звітних періодів.

Отже, капітал забезпечує функціонування страховика і підрозділяється за джерелами формування на власний, залучений та позиковий. Специфіка страхової діяльності визначає склад та структуру капіталу страхової компанії.

Страховий капітал та його складові виконують мікро- та макроекономічні функції. Зокрема, мікроекономічні функції показують призначення та роль страхового капіталу в процесі розвитку страхової компанії. Макроекономічні функції характеризують зовнішній прояв властивостей страхового капіталу та його складових елементів у страховій системі.

Страховий капітал та його складові виконують наступні мікроекономічні функції:

- *стартову*, яка властива лише для новоствореної страхової компанії. Капітал виступає основою для створення, організації та функціонування страхової компанії, джерелом отримання доходів – засобів функціонування та розвитку страхової компанії до часу накопичення достатнього обсягу залученого та позиченого капіталу;

- *захисну* – для коштів страхувальників, застрахованих та перестраховиків. Капітал дозволяє, у випадку здійснення непередбачених негативних ситуацій, продовжувати здійснювати операції, обслуговувати клієнтів, оскільки збитки покриваються за рахунок резервів, які входять до складу капіталу. У випадку нестачі резервів на покриття збитків, коли сформованих коштів не вистачає, вони покриваються за рахунок статутного капіталу, а не за рахунок залучених чи позичених засобів;

- *підтримки довіри* серед населення. Страховий капітал повинен бути достатньо великим для забезпечення страхувальників в тому, що страховик спроможний

задовольнити їх потреби у разі настання страхового випадку;

– *забезпечення оперативної діяльності страхової компанії*. Капітал слугує основою для розвитку страхової компанії, розроблення та впровадження нових страхових послуг, для підтримки і захисту від ризику, пов'язаного з наданням цих послуг;

– *економічної безпеки*, яка спрямована на усунення чи зменшення ризику діяльності страхової компанії. Безпека страхової компанії тісно пов'язана з ризиками та загрозами, які залежать від часу створення страховика, його розмірів, величини капіталу, виду страхових послуг, які ним надаються. При високому ступені ризику надання страхових послуг у страховій компанії повинен бути належний розмір власного капіталу;

– *управлінську*, яка дозволяє виявити ступінь участі акціонера в прибутку, брати участь в управлінні страховою компанією. Статутний капітал страхової компанії формується у грошовій формі і лише 25% статутного фонду може бути у формі державних цінних паперів [12];

– *регулюючу*, яка полягає в тому, що через встановлення розміру власного капіталу регулюючі та наглядові органи впливають на діяльність страхової компанії. До регулюючої функції страхового капіталу належить використання капіталу з метою обмеження інвестицій;

– *розподільну*, яка полягає у розподілі страхового капіталу між акціонерами за результатами фінансового року. Частина страхового капіталу та його складових іде на збільшення статутного капіталу та підвищення рівня капіталізації страхової компанії, частина направляється на формування резервного капіталу;

– *забезпечення прибутку* – чим більший капітал страхової компанії, тим більше послуг вона може надавати, внаслідок чого збільшуються можливості одержання прибутку. Від достатнього розміру страхового капіталу залежить стабільність та забезпечення зростання прибутків страхової компанії.

Серед функцій, які виконує страховий капітал та його складові, можна виділити низку макроекономічних функцій:

– *сприяння і підтримки конкуренції* у страхуванні, завдяки якій страховий капітал стимулює розвиток конкурентного середовища між страховими компаніями;

– *стабілізаційну*, яка сприяє фінансовій стабільності та розвитку страхової системи;

– *стимулюючу*, що забезпечує розвиток страхування, стимулювання ефективної діяльності страхових компаній, а також розширення асортименту страхових послуг;

– *стратегічну*, за допомогою якої формування капіталу страхової компанії спрямовується на стратегічні цілі: здійснення стратегічного інвестування, відкриття філій, виходу на зовнішні ринки і здійснення міжнародного страхового бізнесу тощо.

Висновки. Розглянувши функції, які виконує страхова компанія, можна зробити висновок, що капітал страхової компанії є важливим інструментом для забезпечення поточної діяльності страхової компанії. Таким чином, сутність страхового капіталу слід розглядати з позицій мети й завдань створення та функціонування страхової компанії як фінансового інституту. Такий підхід допомагає визначити джерела формування капіталу й напрями їх втілення в активах страховика.

Список використаних джерел:

1. Вожжов А.П. Капітал комерційних банків як складова ресурсів банківської системи / А.П. Вожжов, О. І. Клименко // Банківська справа. – 2003. – № 4. – С. 83-96.

2. Нагайчук Н.Г. Управління капіталом страхової компанії / Н.Г. Нагайчук // Фінанси України. – 2008. – № 11. – С. 106-116.
3. Василенко А. А. Інвестиційна стратегія страхових компаній: навч. посіб. / А. А. Василенко. – К.: КНТЕУ, 2006. – 186 с.
4. Гаманкова О. О. Фінанси страхових організацій: навч. посіб. / О. О. Гаманкова. – К. : КНЕУ, 2007. – 328 с.
5. Ромащенко О. Тенденції динаміки концентрації і централізації капіталу на страховому ринку України / О. Ромащенко // Ринок цінних паперів України. – 2003. – № 11-12. – С. 67-72.
6. Кузьмінський В.О. Теоретичні основи інтеграції капіталів / В.О. Кузьмінський // Фінанси України. – 2003. – № 2. – С. 124-132.
7. Кузнєцова Л. Теоретико-методологічні проблеми взаємодії страхових і банківських установ в Україні / Л. Кузнєцова // Світ фінансів. – 2007. – № 2. – С. 21-28.
8. Бланк И.А. Управление капиталом: учебный курс / И. . Бланк. – К.: Эльга, Ника-Центр, 2004. – 576 с.
9. Патрікац Л. Проблеми та перспективи розвитку банківської системи України / Л. Патрікац, Д. Крохмалюк // Вісник НБУ. – 2004. – № 1. – С. 38-43.
10. Островська О.М. Банковское дело: толковый словарь [2-е изд] / О.М. Островська. – М.: Гелиос АРВ, 2001. – 400 с.
11. Реверчук С.К. Банківський капітал: історія, теорія, досвід / [С.К. Реверчук, У. В. Владичин, С.І. Кубів, М.Б. Паласевич та ін.] / за ред. д-ра екон. наук, проф. С.К. Реверчука. – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2004. – 276 с.
12. Про страхування: Закон України від 7 березня 1996 року N 85/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show>
13. Про господарські товариства: Закон України від 19 вересня 1991 року N 1576-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1576-12/page>

ЧИЖ Л.М. СУЩНОСТЬ, СТРУКТУРА И ФУНКЦИИ СТРАХОВОГО КАПИТАЛА

Рассмотрены основные подходы к определению сущности страхового капитала. Проанализированы основные составляющие страхового капитала. Выделены макроэкономические и микроэкономические функции, которые выполняет страховой капитал.

Ключевые слова: *капитал, страховой капитал, финансовые ресурсы, собственный капитал, привлеченный капитал, заемный капитал, функции страхового капитала.*

CHUZH L.M. ESSENCE, STRUCTURE AND FUNCTION OF INSURANCE CAPITAL

The main approaches to defining the essence of insurance capital are considered. The basic elements of insurance capital are analyzed. The macroeconomic and microeconomic functions that perform insurance capital are selected.

Keywords: *capital, insurance capital, financial resources, own capital, raised capital, borrowed capital, the functions of insurance capital.*